

- Physcomitrium eurystomum* Sendt. - Opp. Zvolen: mts. Javorie, pag. Pliešovce, mons Klinkovica, 650 m, 20.8.1956.
- Plagiopus oederi* (Brid.) Limpr. - Opp. Zvolen: mts. Javorie, summi montis Priečno, 1024 m, 19.9.1956.
- Pylaisia polyantha* (Hedw.) B.S.G. - Opp. Zvolen: mts. Javorie, pag. Pliešovce, mons Klinkovica, 650 m, 14.9.1956. Opp. Lučenec: in silva prope pag. Velké Dravce, 200 m, 16.9.1956. Opp. Košice: pag. Nižný Klátov, ad truncum apud viam sub colle Blis, 30.7.1952.
- Racomitrium heterostichum* (Hedw.) Brid. - Opp. Lučenec: pag. Velké Dravce, 200 m, 16.9.1956.
- Tortula calcicolens* Kramer - Opp. Zvolen: mts. Javorie, ad saxa summi montis Priečno, 1024 m, 19.9.1956.
- T. papillosa* Wils. - Opp. Košice: ad corticem Fraxini loco Táborisko, 29.6.1952.
- T. ruralis* (Hedw.) G., M. et Sch. - Opp. Zvolen: mts. Javorie, pag. Pliešovce, mons Klinkovica, 650 m, 20.8.1956. Opp. Lučenec: pag. Ábelová, vic. Pod Dielom, 500m, 17.9.1956.
- T. subulata* (Hedw.) P.Beauv. - Opp. Zvolen: mts. Javorie, pag. Pliešovce, mons Klinkovica, 650 m, 20.8.1956. Opp. Lučenec: pag. Ábelová, prope vic. Pod Dielom, 500 m, 17.9.1956; in silva prope pag. Velké Dravce, 200 m, 16.9.1956. Opp. Košice: pag. Ťahanovce, silva Furča, 230 m, 28.8.952.
- Thuidium philibertii* Limpr. - Opp. Zvolen: mts. Javorie, pag. Pliešovce, mons Klinkovica, 650 m, 20.8.1956.
- Weisia controversa* Hedw. - Opp. Košice: in vico Črmel, 14.4.1952.

MATÚŠ BEŇA (1861-1944) - ZAPOMENUTÝ BRYOLOG

Matúš Beňa (1861-1944) - a neglected bryologist

Michal Hájek

Katedra systematické botaniky a geobotaniky Příroověd. fak. Masarykovy University, Kotlářská 2, CZ-611 37 Brno, Česká republika

Abstract: The article is devoted to the purely known plant-collector Matúš Beňa, who was the school director in village of Suchov in the White Carpathian Mts. (Czech Republic, Moravian-Slovak borderline). At the beginning of this century, Matúš Beňa collected bryophytes in the area of the White Carpathian Mts. His findings were revised and published by J.Podpéra (1908). Beňa's findings belong to the most important bryological data from this area.

„Chvilí nývě snívý, ideální, dobrák od kosti - za okamžik zlostný, svárlivý, umíněný a neústupný až k bitce. V bludných svých představách zatvrzele přetrvával a trvávalo dlouho, než se vzpamatoval, litoval přěnáhlení a hleděl všě napravit ... „ Takový vystupuje Matúš Beňa (vlastním jměnem Matouš Beňa) v románu Otakara Bystřiny „Suchovská republika, kronika mládí“. A byl to Matúš Beňa, „jaksi nepodařený Hanák“ z Brodka u Přerova a toho času „rechtor“ na škole v Suchově, kdo se stal hlavní oporou Suchovské republiky. V roce 1882 se v Suchově (obec na Hornácku v Bílých Karpatech) seskupila skupina mladých nadšěnců a patriotů, natruc monarchii vyhlásili republiku, svobodnou, svěbytnou a buditelskou. Kromě M. Bení k ní patřili Otakar Bystřina (spisovatel), Joža Úprka, Janiček Hudeček (malíř), Alois Fiala (sběratel slovenské keramiky), Martin Zeman (velický varhaník, spolupracovník Leoše Janáčka) a František Odrážka. Díky „republice“ přijížděli do Bílých Karpat známi malíři (Zdenka Braunerová, Adolf Kašpar), spisovatelě (bratři Mrštíkovicě, Josef Holeček) a hudební skladatelě (Leoš Janáček, Hippolit Hoppe). Spolu s J.M. Hurbanem pořádali „republikáni“ setkávání Čechů a Slováků ve Filipově údolí u Javorníka nad Velíčkou. Nenávidění vrchností i katolickými kněžími a naopak podporováni evangelickými, scházeli se, hovořili a popíjeli v suchovské škole. Matúš Beňa se cítil být pědevším spisovatelem. Uveřejňoval historické povídky (Jano Šibenec, Žalostiny) i povídky ze života hornáckých dětí, čímž si vysloužil nelibost jejich rodičů. Do sporu s rodiči se dostával

častěji, jak je zřejmé i z Bystřinyovy knihy: „A tá ledačina ledajaká, rectorisko, že prej do školy, enom děcka do školy! A jak ich něpošlem, už do Hodonína, a pokuta za pokutú.“

Co vyhánělo Matúše Beňu, vůdce suchovských bohémů, do luk a lešů pod Velkou Javořinou? Chodíval Hornáckem od Velké po Vápenky a přes Javořinu až do Stráni. Horlivě sbíral cévnaté rostliny, své sběry správně určoval a nadepisoval schedou „Flora oppudí Veliká“. Mezi místními byl znám jako velký znalec květeny podjavořinské. Neklid pohazoval jeho duši od činnosti k činnosti, a tak se Matúš na přelomu století oddal též bryologii. Své první výsledky publikoval v roce 1900 (Beňa 1900). Pocházejí většinou z okolí Napajedel, kde v té době pobýval. Významnější jsou ovšem jeho pozdější bělokarpatské objevy (1902-1908) z oblasti Velké Javořiny, Stráni a Velké nad Veličkou, které revidoval a poté publikoval J.Podpěra (Podpěra 1908). Beňovy pozdější sběry zůstaly v herbářích (BRNM, BRNU), kde byly bryology postupně objevovány. Uvědomíme-li si časovou vzdálenost období, kdy Beňa sbíral, a tedy i tehdejší obrovskou zachovalost a rozmanitost území pod Velkou Javořinou, nepřekvapí nás pozoruhodnost Beňových nálezů. Beňovo nevelké území zahrnovalo celou škálu biotopů, od subxerothermních společenstev na slinovicích u Velké n.V. až po chladnou oblast Javořiny s převládajícími pískovci. Druhy, které Beňa sbíral, jsou většinou v současné bryoflóře Bílých Karpat velmi vzácné. V seznamu mechorostů CHKO Bílé Karpaty (Pospíšil 1988) se objevuje 30 taxonů mechorostů, které se od dob sběratelské činnosti M.Beňi nepodařilo v Bílých Karpatech potvrdit. Až po 90 letech jsme se Z.Hradilkem potvrdili výskyt druhů *Bryum rubens*, *Dicranella schreberiana*, *Didymodon vinealis*, *Eucladium verticillatum*, *Pogonatum urnigerum* a *Preissia quadrata* (Hájek 1996, Hájek 1997, Hradilek et Hájek in prep.). Ze zbývajících nezvěstných druhů jich 10 patřív současnosti mezi ohrožené (sensu Váňa 1995): *Acaulon muticum* (V), *Buxbaumia viridis* (E), *Dicranum viride* (V), *Isopterygium pulchellum* (E), *Orthotrichum patens* (V), *O. tenellum* (K), *Plagiomnium medium* (V), *Schistidium rivulare* (V), *Trichostomum brachydontium* (E) a *Weissia squarrosa* (E). Druhy *Dicranum viride*, *Trichostomum brachydontium* a *Weissia squarrosa* nebyly podle Pospíšila (Pospíšil 1988) více než 50 let na Moravě nalezeny. Z dalších zajímavých druhů jmenujme např. *Antitrichia curtispindula*, *Bryum turbinatum* nebo *Ptilium crista--castrensis*. Dlužno ale poznamenat, že k některým těmto údajům se nepodařilo objevit herbářové doklady (např. *Orthothecium intricatum*, *Weissia squarrosa* - Kučera, ústní informace). Vzhledem k tomu, že zmíněné údaje publikoval Podpěra (1908), lze předpokládat, že doklady existují. Jejich nalezení by ale bylo komplikované, protože Beňa často měnil (dobrovolně či z donucení) svá působiště. Jak v jeho životopise uvádí Žůrek (1972), M.Beňa působil postupně v Brodku u Přerova, Velké nad Veličkou, Suchově, Blatničce a v Napajedlích, odkud z nejasných důvodů odjel v r. 1898 na několik let do Petrohradu, kde studoval mimo jiné ruské výtvarné umění. Po návratu z Ruska získal učitelské místo v Malých Kunčicích a poté na Samčance (Ostravice). I zde sbíral mechy a své nálezy pak publikoval (Beňa 1903). Z Beskyd odjel do Vídně, z Vídně se vrací na Hornácko (do tohoto období spadají Podpěrou publikované sběry), pak žije ve Strážnici, v Kostelci nad Labem a umírá roku 1944 v Olomouci. Zde všude mohou být jeho sběry, nedochované v brněnských herbářích ani v Podpěrových duplikátech.

Žůrek (1972) zmiňuje slova jeho dcery Svatavy Syllové, která nám rovněž pomohou pochopit osobnost Beňovu: „... po celý život hledal něco, co nalézt nemohl a co mu život ani nemohl poskytnout“. A nám patří vzpomenout nedlouhou, leč plodnou, bryologickou epizodu Beňova života, jeho prospěšné zastavení v nekonečném hledání ...

Nomenklatura mechorostů je shodná s prací Pospíšila (Pospíšil 1988). Proložené citace jsou z románu O.Bystřiny „Suchovská republika, kronika mládí“. Příspěvek „Matúš Beňa - zapomenutý bryolog“ byl přednesen na 10. bryologicko-lichenologických dnech ve Stráni.

Literatura

- Beňa M. (1900): Meine zweijährige (1896-1898) Moosernte in der Umgebung von Napagedl. - Verh. Naturf. Ver. Brünn 38: 156-164.
- Beňa M. (1903): Die Laubmooseflora des Ostrawitzthales. - Verh. Naturf. Ver. Brünn 41: 3-27.
- Hájek M. (1996): Floristický materiál z okolí Hluku. - Sborn. Přírod. Klubu v Uherském Hradišti 1: 18-27.
- Hájek M. (1997): Mokřadní vegetace v jihozápadní části Bílých Karpat. - 132 p, ms. [Dipl. pr., depon. in: Knih. kat. botaniky Přírodověd. fak. UP, Olomouc]
- Podpěra J. (1908): Výsledky bryologického výzkumu Moravy za rok 1907-1908. - Zpr. Komise Přírod. Prozkoumání Moravy, Brno, sect. bot., 5 (1908): 1-41.
- Pospišil V. (1988): Die Laubmoose Mährens, ihr häufigkeits- und Gefährdungsgrad. - Acta Mus. Moraviae, Brno, sci. nat., 73: 123-148.
- Pospišil V. (1994): Mechorosty CHKO Bílé Karpaty. - Preslia, Praha, 66: 163-189.
- Váňa J. (1995): Předběžný seznam ohrožených mechorostů České republiky. II. Mechy (Bryophyta). - Preslia, Praha, 67: 173-180.
- Žurek F. (1972): Jeden ze Súchovské republiky. - Slovákco, Uherské Hradiště, 12-13: 59-61.

LIŠAJNÍK *COLLEMA DICHOTOMUM* (WITH.) COPPINS ET J.R.LAUNDON V ČECHÁCH

The lichen *Collema dichotomum* (With.) Coppins et J.R.Laundon in Bohemia

Ivan Pišút

Botanický ústav SAV, Dúbravská cesta 14, SK-842 23 Bratislava, Slovenská republika

Abstract: Localities of *Collema dichotomum* in Bohemia are reported. This rare species is assumed to be already extinct in the Czech Republic.

Pri štúdiu slovenských zástupcov rodu *Collema* Wigg. nom. cons. som mal možnosť vidieť tiež niekoľko položiek druhu *Collema dichotomum* (With.) Coppins et R.J.Laundon (syn. *C. fluviatile* (Huds.) Steud.) zbieraných na území Čiech. Pretože ide o vzácny, v Európe veľmi disjunktné rozšírený a ekologicky zaujímavý špecializovaný druh, evidentne veľmi ohrozovaný znečistením vôd, považujem za užitočné uviesť bližšie údaje o jeho rozšírení v Čechách. Taxón tu bol posledný raz zbieraný v roku 1934, možno teda dôvodne predpokladať, že tu už vyhynul.

C. fluviatile je charakteristická úzkymi, opätovne vidlicovito rozkonárenými plochými alebo konvexnými, hladkými alebo iba slabó brázdovitými lalokmi, apotéciami s nápadne zhrubnutým vlastným excipulom (excipulum proprium) a veľkými pykniadiami (\varnothing až 550 μ m). Je euhydrofilná (Degelius 1954), rastie na viac menej stále zaplavovaných alebo vo vode ponorených skalách, zvyčajne v potokoch. Dosiaľ známe doklady naznačujú, že sa vápenným podkladom vyhýba. Zatiaľ je bezpečne známa z roztrúsených lokalít v Európe (Veľká Británia, Rusko, Francúzsko, Nemecko, Poľsko, Rumunsko) a jedného, bližšie nešpecifikovaného náleziska v Severnej Amerike (Degelius 1954 et 1974). Degelius vo svojich monografiách z územia ČR a SR neuvádzal žiadne lokality. Na Slovensku, hoci sa tento druh v literatúre udával z dvoch miest (Hazslinsky 1863, 1884), výskyt dosiaľ nebol spoľahlivo dokázaný (Pišút 1969). V ČR na území Moravy chýba, z Čiech zatiaľ jediný literárny údaj priniesol Suza (1927). Okrem toho Černohorský et al. (1956) spomenuli "Krkonoše", ale bez bližšieho lokalizovania.

Distributio in Bohemia:

Bohemia sept., montes Krkonoše: ad saxa in flumine Úpa supra cataractam Úpský vodopád, 1934 leg. V.Kučák sub n. *Leptogium cataclystum* [Kučák: Lichenes Bohemiae 5063] (PR). - Bohemia orient., montes Orlické Podhůří: opp. Kostelec nad Orlicí: in flumine Divoká Orlice supra lapides gneissaceas ad pag. Litice, alt. ca 380-390 m, 1925 leg. J.Suza sub n. *Leptogium cataclystum* (PR, herb. A. Vězda). - Bohemia orient., montes Českomoravská vrchovina: ad lapides inundatas in flumine Doubravka prope opp. Chotěboř, 1889 leg. E.Bayer sub n. *Astraspis bohémica* (PR);